

РЕЦЕНЗИЯ

от

проф.д.н. Любомир Тодоров Халачев, НАТФИЗ „Кр.Сарафов“,

Върху научните трудове (художествено-творческата продукция) за заемане на академичната длъжност „професор“ по професионално направление 8.4. Театрално и филмово изкуство (кинознание, киноизкуство и телевизия) обявено за нуждите на НАТФИЗ „Кр.Сарафов“ с кандидат доц. д-р Марияна Георгиева Лазарова

I. Изследователска (творческа) дейност и резултати.

A. Оценка за хабилитационния труд ”Управление на продуцентски права при предлагане на електронен достъп до аудиовизуални произведения ”.

Трудът съдържа 7 глави и заключение, библиография на български и английски език, речник на термините (което за този труд е особено необходимо), списък на цялата нормативна база, използвана в труда и всички необходими атрибути за да защити правото си на сериозен научен труд. Този труд се явява логично продължение на интересите на кандидатката в посока на авторско-правните отношения, след книгата „Авторски и сродни права в аудио визията“. Трябва да отбележа, че дълги години трудът на доц.М.Лазарова беше основно пособие в изучаване на тази материя на студентите от Академията. Предполагам, че по същия начин той е използван и в други ВУЗ, в които се изучава подобна дисциплина. Ще се опитам да дам оценка на различните глави с тяхното най-важно съдържание и принос към основните тези.

1. Епохата Гугъл vs епохата Гутенберг-

- много важно в тази глава е установяването на термините. Защото, както споменава авторката, „често пъти се наблюдава разминаване в значенията на законоустановените термини“. Ние сме в положението на тези жители на остров Рароя, които Тур Хейердал открил при пътуването на Кон- Тики. След една година съвместно съжителство те сътворили особени думи за всяка част

от материалното притежание на европейците, които звучали дълго и обстоятелствено, защото отказвали да приемат европейските думи. По същия начин ние сега комбинираме познати думи за да обясним терминологията на цифровите технологии. Затрудняващо е, но...няма друг път.

- Малко ме смущава тук определението „непрофесионални продуценти“- смятам за неточно това определение, тъй като в момента в който един продуцент започне да получава приходи от своята работа той става професионален продуцент. А това ежедневно се случва с влогърите, всъщност това е част от тяхната работа. Не съм докрай съгласен с авторката че „интерактивното използване на аудио-визуално съдържание измества традиционните начини на използване като излъчване по безжичен път...“- смятам, че е рано да се погребва телевизионното излъчване или поне не можем да говорим за неговото изчезване в обозримо време.

2. производство и разпространение на уеб-съдържание –

- Подробно и в дълбочина е анализирано производството на уеб-съдържание. Доц.Лазарова явно е използвала цялата достъпна литература по въпроса и много убедително ни води през лабиринта от терминология и непознати понятия. Но, все пак трябва някъде да се каже, че не можем да слагаме знак за равенство между производството на уеб-съдържание и производството на филми- въпреки че и едното, и другото изискват талант, интелигентност, умение за овладяване на определен обем изразни средства. Когато се говори за уеб-съдържание често се повтаря „производство на филми“, което включено в понятието „уеб-съдържание“ променя понятието за „филм“. Главната разлика е в това, че авторът на филма (режисьорът) в момента на работа не мисли за това как и към кого ще бъде ориентирано неговото произведение при разпространението. Докато авторът на уеб-съдържанието мисли само и единствено за това! В контекста на нашия разговор приликата е само в това, че уеб-съдържанието също може да бъде авторски защитено, но то в никакъв случай не трябва да се приравнява към филмовото съдържание. Все едно да кажем, че анекдотите са малки романни форми- разликата тук е смислова, а не формална. Уеб-съдържанието се създава в 90% от случаите, за да рекламира някакъв продукт. Филмите много рядко се създават, за да рекламират продукт. Също така трябва да се направи уговорка, че ще разглеждаме тези произведения, които вече носят доходи. Защото в началото

авторката изрично споменава, че „под аудио-визуални произведения ще разбираме такива които са произведения на изкуството или науката“. Но в случая с примерите от Ю-туб имаме много любителски видеа, които понякога стават световно известни и носят финансови приходи на своите автори-любители (подобно на корейския изпълнител Пак Чъ сан преди да стане световно известен рапър) и които също влизат в контекста на този труд. На стр.47 се изяснява по какъв начин се подава иск към Ю-туб , но не е ясно как става това ако ищецът е извън територията на САЩ. Интересно би било да се добави има ли подобен казус в България. На стр.48- дуалистичната природа на „киното като изкуство и бизнес“. Всъщност, фразата е „киното като изкуство и индустрия“. Киното като бизнес вече говори за използването му като средство за реклама. Много добре е разяснен форматът и стилът на филмовия трейлър- важно е за филмовите професионалисти и за продуцентите. Много подробно и задълбочено се анализират проблемите, свързани с дигитализацията на аналогови филмови произведения. Струва ми се, че тази глава дава достатъчно материал за правни консултации на всеки продуцент, който би искал да дигитализира своя филм. Стр.64- ЗАПСП не изисква писмено потвърждение, но Правилникът на НФЦ изисква за филмите, получили помощ от НФЦ да имат протокол между режисьора и продуцента за съставяне на окончателния вариант. За съжаление, ППЗФИ не изяснява ясно какво става, ако единият от двамата откаже да подпише протокола! Много подробно и аналитично е разгледано авторското право върху аудио-визуални произведения в частта „наследяване на авторските права“. Стр.72- авторът има императивно право на възнаграждение при всяко използване на произведението. Интересно би било тук да се тълкува практиката на БНТ да не плаща възнаграждение за авторски права при използването на филми. Стр.74- авторката визира правото да се получава възнаграждение за всяко отдаване под наем на видеоносител. Би било интересно да се разбере защо това право никога не беше реализирано в България – какви бяха причините то да не се спазва в изминалите десетилетия. Много добре са разграничени авторските права от сродните права- въпрос който често се бърка у нас поради близостта на понятията. Но който е много важен за разбиране на смисъла, по който се управляват правата. Все още не съм видял определение на казуса, който създават много телевизии- те не плащат авторски и сродни права като се базират на сключените договори с авторите и артистите в които авторите сами се отказват от своите права. Тъй като този случай е практика у нас трябва да

се знае – възможно ли е това и основава ли се на законова практика. Стр.105- би трябвало по-ясно да се каже, че всички компютърно генерирани изображения са създадени от човек- колкото и да са развити, системите могат да работят само след като получат съответната задача от човек. Ако някой трябва да притежава авторски права върху тях това е авторът-човек, а не компютърната система. На стр.107 е казано: програмистите задават параметрите!- това струва ми се е изходната точка за този анализ. Добре е изяснена отговорността и задълженията на продуцента като оригинерен получател на права и произтичащите от това обстоятелство отговорности и права. Струва ми се че ненужно разточително е цитиран ППЗФИ, от стр.121-стр129. Целият труд показва задълбочено и аналитично владееене на тези текстове и не е нужно те да бъдат цитирани в тяхната цялост- твърде дълъг цитат е това. Много добре е очертана продуцентската дейност при разпространение на готовия филм и връзката на тази дейност с все по-налагащите се условия на дигитално използване – т.нар. мултиплатформен модел.

3. индивидуално управление на продуцентски права върху филми и други аудио-визуални произведения в цифрова среда –

- авторката отново фокусира вниманието си и върху сродните права на продуцентите, и върху вторичните авторски права - тема изключително важна в съвременната българска филмова индустрия. В същото време нееднократно се отбелязват пропуски или несъществуващи все още законови промени в ЗАПСП. Очевидно е, че в съвременната аудио-визуална среда трябва да се работи изпреварващо – за тази цел са нужни юристи, които биха се посветили на тази конкретна област доколкото тя изисква детайлно познаване на темата. DRM-новата парадигма за употреба на съдържание и доколко можем да сме сигурни, че тази форма осигурява нашите права, свързана е с “информация за режима на правата“ която се дефинира в ЗАПСП.

4. колективно управление на права върху аудио-визуални произведения в цифрова среда. Нови моменти в правната уредба.-

- основен фокус върху промяната в ЗАПСП през 2011 и 2018г за да се свърже с европейските директиви. Това прави този закон все пак приемлив въпреки редица недостатъци. Въобщо искам да отбележа, че авторката често отправя критики към

нормативната уредба у нас, защото явно е че тя закъснява и не обхваща вече уловими тенденции. Но е подчертано че става дума за градивна критика с желание за помощ. ОКУП е форма, която наистина улеснява и помага на авторите в реализиране на правата- безспорна е констатацията на доц.Лазарова. Авторката споделя тезата, че ОКУП трябва да могат да се конкурират и да се създават без да притежават монополни права. Трябва да отбележим, че вярна по същество, в условията на българския пазар тази констатация не може да важи за всички изкуства. Филмаутор е монополист, но това му помага да се стабилизира финансово и административно и да води непрекъсната борба за реализация на авторските права от всички ползватели. Една слаба организация не може да си позволи да води такива дела. Освен това, за разлика от много големи държави като Франция, САЩ и др.под. авторите в България не използват т.нар. агенти, които биха могли да ги освободят от уреждането на проблемите с авторските права, които те не са задължени да познават. У нас все още е малка практиката за водене на дела във връзка с авторски и сродни права. Всичкото това подсказва, че ОКУП като Филмаутор, които действат до този момент достатъчно прозрачно и в съгласие с правата на авторите биха могли да се ползват от това монополно положение в интерес именно на авторите, като ги съветват и подпомагат. По същия начин подробно и с навлизане в детайлите е анализирана работата на Артистаутор и Музикаутор, като се набляга на добре свършената работа от ръководството на Музикаутор по съставяне на документацията. Всъщност, основната работа на тези дружества е формиране на правилна ценова политика и осигуряване на контакти с всички възможни ползватели с цел максимална защита на своите членове на цялата възможна територия. И това много добре е формулирано от доц.Лазарова.

5. лицензионни практики и бизнес модели, базирани на използване на защитено аудио-визуално произведение в цифрова среда –

- Ада Лъвлейс и нейното поетично-математическо наследство. Подробно и обстойно са анализирани новите бизнес модели на разпространение. Интересно е разсъждението на директора на Нетфликс че в бъдещето интернет телевизията ще измести линейната телевизия. Предполагам, че става дума само и единствено за начина на разпространение- защото под термина „телевизия“ ние в момента разбираме телевизионния оператор, който произвежда програми и те понякога са

много добри, с много средства и за утвърдени зрители. Така, че тези линейни телевизии просто могат да добавят в своите възможности разпространение по интернет, без да изчезват от екрана. В този ред на мисли и като се съгласявам с цитата цитирам авторката: „Може да се каже, че авторско правната регламентация е по-бавен и консервативен процес, който следва със закъснение технологичния бум“. Стр.210- „въпреки, че в дигиталната епоха производствените разходи се намаляват...“- искам да обърна внимание, че авторката често споменава намаляването на стойността на производството в цифрова среда. Това не е съвсем вярно- тъй като никъде снимачната техника, (която всъщност би могла да бъде по-евтина) не е най-сериозното перо в бюджета, като цяло цените на производство не се намаляват, а се покачват. Това се вижда дори в българските бюджети за игрално кино, които са относително скромни. Стр.211- ставките в ОКУП се утвърждават от МК. Интересно (не го намирам в текста) когато ОКУП договаря правата на чужди изпълнители те предоставят ли свои изисквания или се подчиняват на приетата в България ценова рамка? Стр.- 212- във връзка с казуса за делото по което КЗК отсъжда за Булсатком. Интересното е, че двамата оператори са наказани не защото нелегално разпространяват чужди програми, а защото тази практика може да доведе до нелоялна конкуренция. А нима КЗК (или прокуратурата) не биха могли да се самосезират, че става дума и за друго деяние- за кражба на интелектуална стойност от самите автори чрез това разпространение.

6. европейска стратегия за изграждане на единен цифров пазар и авторско правната реформа-

- стр.-226- авторите вече трябва да знаят как да договарят всичките права, които биха могли да ползват. Мисля, че не всички автори ще могат да го правят. Тук е мястото да кажем, че в изцяло насочената към бъдещето дигитална революция вече няма да има място за хора, които не познават цялата възможност на технологиите. Не само да си пускат телевизора или да влизат в интернет, а да ползват целия набор от услуги. В този смисъл програмите все повече сигурно ще се насочват към поколението родено в края на 20 век. Останалата част от населението (все още жива и здрава, все още собственик на права) просто ще трябва да търси друг начин за информация и забавление. А също така за ежедневните си контакти с обществените услуги. Може би трябва все пак ОКУП

да поемат връзката с тази част от авторите, които не могат да работят прецизно с новите технологии- не е ясно има ли такава опасност или все още това са само предположения. Много добре е представена идеята за трансгранична възможност за получаване на онлайн услуга за жителите на ЕС. Авторско правната реформа като ключова за развитието на дигиталния пазар. Цитирам: „Парадоксално, но реформата замислена като обединителна за територията на ЕС всъщност се превърна в повод за разделение и борба на лобистки групировки“. Прекрасна мисъл, обясняваща защо в ЕС често иначе много логични действия не се предприемат по един или друг повод. Ясно е, че докато има различни интереси и различни държави (става дума за финансови интереси, разбира се) ще има и борба за различни мнения. Казвам го по повод на някои наши политици, които сляпо вярват че в ЕС има свещено единомислие по всички въпроси. Просто не е така! Подкрепя го и цитатът от текста: „Всичко това доказва колко е крехък и трудно достижим балансът и колко е трудна борбата с фрагментацията и разпокъсаността на дигиталния пазар“. В тази глава авторката обосновава защо ЗАПСП трябва да бъде отворен и какво точно би трябвало да се промени в този закон – струва ми се силно прагматична мисъл в иначе като цяло научно-теоретичния текст.

7. изключения и ограничения в авторско правната закрила, наложени от процеса на дигитализация-

- тук интересен факт е създаването на КК лицензиите, отговарящи в някакъв смисъл на общото желание авторските права да не стават причина за затваряне на свободното пространство за обмен на мнения и идеи. Изключително удобно за всички, които се интересуват от темата е изброяването на четирите вида икономически авторски права, като се подчертава че те важат за територията на САЩ и опитите да се приспособят за другите държави очевидно трябва да минат през местното законодателство.

8. заключение-

- Като цяло доц.Лазарова прави интересни и правдиви изводи от своя труд. Имам малка забележка към тези прогнози- въпреки, че авторката прави уговорката че нейните изводи се базират преди всичко на личен опит и са далеч от прогностиката има нещо, което не мога да приема. В целия текст от време на време се прокрадва идеята, че в недалечното бъдеще самите ползватели, получили

възможността да създават своите програми по свой собствен вкус ще се превърнат едва ли не в автори или продуценти на съдържание. Мисля, че колкото и да се развиват технологиите винаги ще има хора, които могат да създават (автори) и хора които могат само да ползват. Може би по-умни, по-интелигентни, по-креативни във вкусовете си – но все пак ползватели. В този смисъл винаги ще има разлика между авторите и ползвателите- и тя ще бъде дефинитивна.

Б. В посочената справка кандидатът е указал за 16 цитирания на негови трудове в различни издания , доклади и статии. Приемам, че това е напълно достатъчно количество за всеки научен резултат. Почти няма сериозен труд в тази област, който да не ползва цитати от трудовете на доц. Лазарова. Трябва да се има пред вид и ограничения брой монографии и трудове по тази тема, които излизат в областта на киното и телевизията в България, които биха ползвали тези трудове.

II. Учебна и преподавателска дейност, административна и обществена дейност-

Доц. М.Лазарова е предложила в документите си 9 програми, по които преподава- по дисциплината „авторско право“ и по дисциплината „екранни изследвания и журналистика“, както и в докторските програми на НАТФИЗ. Приемам, че това е напълно достатъчно като натоварване – и като практика, и като обем. В сложната и многообразна атмосфера от специалности и дисциплини, които се преподават в нашата Академия правят особено впечатление дисциплини като „авторско право“ или „счетоводство за културни индустрии“. Не са характерни за творческите дисциплини, които ние като цяло изучаваме но всички се убедихме, че без подобни дисциплини не можем да се развиваме правилно в онзи все по-прагматичен, разностранен и дигитализиращ се свят на културните индустрии. А именно за него ние подготвяме нашите днешни студенти. Също така доц.Лазарова беше ръководител на специалност „Филмово и телевизионно изкуство“, а в момента е ръководител на специалност „Мениджмънт в екранните изкуства“, което е доказателство за сериозното ѝ отношение към цялата магистърска програма. В допълнение към нейния академичен профил трябва да се добави, че доц.М. Лазарова е Председател на Контролния съвет на НАТФИЗ, което пък е израз на доверието което тя е получила от своите колеги в Академията.

Затова радостен факт е, че ние имаме на щат такъв преподавател като доц. д-р М.Лазарова. Тя е не само специалист с правно образование, но и много добър филмов анализатор и критик- само ще посоча нейната книга „Кентавърът от Албион. Традиции и техните трансформации в британското игрално кино от 90-те години на 20 век“, която беше посрещната с голям интерес от специалистите и получи наградата на СБФД. Ще спомена като заглавие и много интересната, полемична и актуална като тематика статия „Когато Мохамед уби Ван Гог или уроците на ненасилието“. И разбира се 15 доклада за наши и международни форуми, както и 29 статии по въпросите на филмовото изкуство, които приемам като допълнителни доказателства, но няма да ги анализирам. Тези факти сами по себе си идват да покажат, че подобни мултидисциплинарни автори и преподаватели са неизменна част от съвременното преподаване в областта на изкуствата.

III. Лични впечатления от кандидата –

В многобройните си срещи и разговори , в работните контакти които сме имали през годините с доц. Лазарова винаги сме поддържали прекрасен работен дух и отношения на подкрепа за работещите идеи в дейността на НАТФИЗ. Трябва също така да отбележа добрия език и висока култура на изразяване, характерни не само за този текст, но и за другите трудове на доц. д-р М.Лазарова. Качество, необходимо (макар и не винаги срещано) при академичните автори.

IV. Мнения, препоръки и забележки по дейността на кандидата.

След всичко казано до тук нямам забележки към кандидата. Препоръчвам тя да подготви предложение, статия, монография с практическа насоченост, което с действие да помогне на българските творци в борбата им за ефективно използване на ЗАПСП. Проблемът у нас не е само в ЗАПСП, а (както и в други сфери нуждаещи се от юридическа защита), в прилагането на този закон така, че той да носи полза на авторите. Всички знаем каква неистова борба води Филмаутор с БАККО (телевизионните разпространители за препредаването на телевизионни програми)- и все без успех, защото нашият съд неизменно отсъжда в полза на ТВ -разпространителите. Очевидно е необходима и помощта на такива експерти като доц.Лазарова, които да придвижат съдебната практика по-близо до нуждите на авторите. Особено след като в текста авторката отбелязва, че в някои подобни казуси има „затруднено правоприлагане“.

Подчертавам още веднъж, че съм напълно удовлетворен от представените материали, които обхващат цялостно и пълно дейността на кандидата така, както е според изискванията на Закона и Правилника на НАТФИЗ за развитие на академичния състав.

Подкрепям положителната оценка за доц. д-р Марияна Георгиева Лазарова и препоръчвам тя да бъде избрана за „професор“ от Академичния съвет на НАТФИЗ „Кр. Сарафов“.

Рецензент:

Проф.д.н. Любомир Халачев

София

12.09.2022